ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-8-96-7>

УДК 316.285(159.964.26)

Воропаєва Т.С.¹, Авер'янова Н.М.²

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РОЗВИТОК КОНФЛІКТОЛОГІЧНИХ ІДЕЙ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ (ВІД ЗІГМУНДА ФРОЙДА ДО НАШИХ ДНІВ)

Анотація. У статті розглядаються особливості розвитку конфліктологічних ідей в історії філософської думки (від Зигмунда Фрейда до наших днів). На рубежі XIX–XX ст. конфліктна проблематика опрацьовувалась у рамках соціально-політичних і правових концепцій суспільного розвитку людства. На початку XX ст. починається поступова систематизація конфліктологічних знань. На становлення конфліктології як науки суттєво вплинули зарубіжні психологічні дослідження конфліктів першої половини XX ст. у рамках кількох напрямків. Спроба формування загальної теорії конфлікту у 1950–1970-тих роках базувалась на вивченні динамічно-структурних і функціональних характеристик конфліктів. На рубежі 1960–1970-х років починає формуватися самостійний напрям з вивчення переговорного процесу як частини конфліктної взаємодії. Найвідомішою є концепція Гарвардської школи конфліктології, що базується на інтерпретації конфлікту як конструктивної сили та концепції «принципових переговорів» Р. Фішера і У. Юрі. Нині конфліктологічні дослідження у країнах Заходу здійснюються за такими напрямками: 1) теоретико-ігровий (який започаткував М. Дойч); 2) теорія організаційних систем (яку започаткували Р. Блейк, Дж. Мутон); 3) теорія і практика переговорного процесу (яку започаткували Д. Прюїтт, Д. Рубін, Р. Фішер, У. Юрі).

Ключові слова: конфлікт, конфліктологічні ідеї, конфліктологія як наука, філософська думка.

Voropayeva Tetiana, Averianova Nina
Taras Shevchenko National University of Kyiv

DEVELOPMENT OF CONFLICTOLOGICAL IDEAS IN THE HISTORY OF PHILOSOPHICAL THOUGHT (FROM SIGMUND FREUD TO THE PRESENT DAY)

Summary. The article considers the peculiarities of the development of conflictological ideas in the history of philosophical thought (from Sigmund Freud to the present day). In the history of the development of conflictological thought in the framework of foreign philosophy, psychology and sociology, certain patterns and conceptual diversity can be traced. At the turn of the XIX–XX centuries, conflict issue was studied within the framework of socio-political and legal concepts of social development of mankind. At this time there was a significant interest of researchers in the dialectical concept of Hegel, who understood the conflict as the basis of general development. Within the framework of the socio-humanities of that time, a conflictological direction was gradually formed, which was based primarily on the ideas of Karl Marx, who emphasized that social conflict is the highest form of social contradictions, the energy of which can be a major factor in social progress. In the early twentieth century, the gradual systematization of conflictological knowledge begins. The formation of conflictology as a science was significantly influenced by foreign psychological studies of conflicts in several areas in the first half of XX century. In the second half of XX century, the so-called destructive conceptions of conflict as a social anomaly are gradually losing popularity (T. Parsons, E. Mayo). The main conflictological studies took place within the framework of Lewis Coser's theory of positive-functional conflict, Ralf Dahrendorf's theory of the conflict model of society and Kenneth Boulding's general theory of conflict. The attempt to form a general theory of conflict in the 1950s and 1970s was based on the study of the dynamic-structural and functional characteristics of conflicts. At the turn of the 1960s and 1970s, an independent direction of studying the negotiation process as part of conflict interaction began to take shape. The most famous is the concept of the Harvard School of Conflictology, which is based on the interpretation of conflict as a constructive force and the concept of "principled negotiations" by R. Fischer and W. Yuri. Currently, conflict studies in Western countries are carried out in the following areas: 1) game theory (initiated by M. Deutsch); 2) the theory of organizational systems (initiated by R. Blake, J. Mouton); 3) theory and practice of the negotiation process (initiated by D. Pruitt, D. Rubin, R. Fischer, W. Yuri).

Keywords: conflict, conflictological ideas, conflictological researches, conflictology as a science, philosophical thought.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми розвитку конфліктологічних ідей в історії філософської думки (зокрема, в період від Зигмунда Фрейда до наших днів) не викликає сумнівів, оскільки ця проблема є суттєвою у корпусі досліджень сучасної соціо-

гуманітаристики, присвячених питанню російсько-українського збройного конфлікту неокolonіального типу, що триває на території України вже восьмий рік. Для України конструктивне вирішення цього питання є невідкладним, адже припинення російсько-українського збройного

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8388-7169>² ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1088-2372>

конфлікту неоколоніального типу, деконфліктизація українського суспільства та реінтеграція населення окупованих територій є надзвичайно важливими [4; 6]. Вирішення таких складних питань має базуватись на основі сучасних теоретико-методологічних засад вивчення процесів конфліктизації та деконфліктизації соціуму, а також на основі інтегративного підходу.

Аналіз наукових публікацій. Відомо, що історія філософської думки містить досить багато конфліктологічних ідей. Основні з них представлені у творах багатьох мислителів і вчених, серед них: Лао-Цзи, Конфуцій, Анаксимандр, Геродот, Геракліт, Емпедокл, Епікур, Цицерон, Платон, Аристотель, Аврелій Августин, Фома Аквінський, Н. Мак'явеллі, Е. Роттердамський, Т. Мор, Ф. Бекон, Т. Гоббс, Д. Лок, Д. Прістлі, Ш. Монтеск'є, Д. Дідро, Вольтер, Ж.-Ж. Руссо, А. Сміт, І. Кант, Й.Г. Фіхте, Г.В.Ф. Гегель, Ч. Дарвін, Л. Гумплович, Г. Спенсер, К. Маркс, М. Вебер та ін. [3; 5].

Конфліктологічний аналіз історії розвитку філософської думки дозволяє реконструювати й критично осмислити цілу низку конфліктологічних ідей, які репрезентовані у працях різних філософів. Подібний аналіз був здійснений А. Анікіним, А. Анцуповим, А. Баллаєвим, М. Вебером, А. Гулігою, О. Еткіндом, Р. Коллінзом, І. Коном, Г. Майоровим, Р. Нурєєвим, В. Светловим, В. Семеновим, Ю. Смагіним, А. Шипіловим та ін. науковцями. Проте перераховані вчені **не використовували у своїх дослідженнях інтегративний підхід**, який дозволяє виявляти внутрішні зв'язки в системі конфліктологічних знань, спадкоємність та взаємозумовленість тих чи інших ідей, які виникали у представників різних філософських шкіл і напрямів.

Отже, інтегративне осмислення розвитку конфліктологічних ідей в історії філософської думки (зокрема, в період від Зигмунда Фрейда до наших днів) не дістало належного розвитку в попередніх наукових дослідженнях вчених. Саме це і обумовило **мету даної статті** – проаналізувати найважливіші конфліктологічні ідеї, які репрезентовані в історії філософської думки (від Зигмунда Фрейда до наших днів) крізь призму інтегративного підходу.

Перші дві статті, присвячені становленню і розвитку конфліктологічних ідей в історії філософської думки, були опубліковані нами в журналі Молодий вчений у 2021 р. Концептуальним методологічним ядром наших досліджень у цих статтях був інтегративний аналіз конфліктів як складноорганізованих явищ [3; 5]. Тому і в даній статті інтегративний підхід базується на взаємодії історії філософії, історії ідей та українознавства.

Виклад основного матеріалу. Психоаналітичний підхід у конфліктології пов'язаний насамперед з іменем австрійського психолога **Зигмунда Фрейда**, який створив одну з перших **концепцій людської конфліктності**. Незважаючи на те, що Фрейд займався переважно проблемами внутрішньо-особистісних конфліктів, його заслугою є вказівка на необхідність пошуку причин міжособистісних конфліктів у сфері несвідомого. Саме він створив учення про **несвідому сферу особистості** як основу багатьох конфліктів [23].

Послідовник Фрейда, австрійський психолог, психіатр і мислитель, творець системи індивідуальної психології **Альфред Адлер** (який ніколи не був прихильником фрейдистської тези про універсальну роль дитячої сексуальності у розвитку людської психіки) вбачав причину конфліктів індивіда з власним мікросередовищем у спробах індивіда звільнитися від почуття неповноцінності та домінування одних над іншими. На відміну від Фрейда (який акцентував роль несвідомого та сексуальності як детермінант людської поведінки), Адлер наголошує на важливій ролі соціального чинника, адже характер людини формується під впливом її «життєвого стилю», тобто утвореної у дитинстві системи цілеспрямованих прагнень, в якій реалізується потреба у досягненні власної переваги, у самоствердженні як компенсації **«комплексу меншовартості»** (Адлер увів даний термін у науковий обіг). Розвиток особистості, за Адлером, залежить від того, яким чином цей комплекс буде компенсуватися. У патологічних випадках людина може намагатися компенсувати свій комплекс неповноцінності за рахунок прагнення до влади над іншими [7].

Американський філософ, психолог і соціолог **Джордж Герберт Мід**, будучи одним із представників символічного інтеракціонізму, належав до Чиказької соціологічної школи. У тогочасному науковому середовищі панував соціал-дарвінізм і теорія еволюції, які суттєво впливали на розвиток соціології. З ідей Герберта Спенсера та Вільяма Самнера виник рух прагматизму, батьківщиною якого вважають США. Відповідно до прагматизму, сутність людини є її діяльність. Мід називав свою теорію **«соціальним біхевіоризмом»**, підкреслюючи як її схожість, так і відмінність з біхевіоризмом Джона Бродеса Уотсона, цей напрямок панував у той час у психологічній науці. Мід розглядав людину як біологічну істоту, однак, на відміну від Уотсона, Мід надавав великого значення духовній активності, захищаючи свободу дій людини. У Міда (на відміну від біхевіористів) індивід є активним розумним суб'єктом. Увівши поняття «соціальний біхевіоризм», він прагнув відмежувати свою теорію від психоаналізу Фрейда. Мід не вважав, що поведінка людини детермінована несвідомими психічними процесами, а свідомість він пов'язував із поведінкою суб'єктів, яку можна спостерігати у рамках соціальних процесів. Це стосувалось і конфліктних ситуацій. Здатність особи розглядати ситуацію з точки зору іншої людини мислитель називає **«прийняттям ролі іншого»**, це положення стало дуже важливим для наступних конфліктологічних досліджень. Припущення щодо можливості увійти в роль іншої людини у процесі соціальної взаємодії було зроблено ще Максом Вебером. Це припущення також розвивалось Ервінгом Гоффманом, який створив теорію стратегічного інтеракціонізму. Але Мід за допомогою **концепції прийняття ролі іншого** намагався показати, що учасники соціальної взаємодії взаємно обмежують себе, коректують свої наміри у залежності від інтерпретації дій або реакцій іншої особи. Мислительні процеси у вигляді діалогу з самим собою форму-

ють самосвідомість особи. Вчений справедливо підкреслює, що сприйняття Себе через Іншого є необхідною передумовою виникнення людського «Я» (Self). За Мідом, соціальне йде попереду індивідуального, діючий суб'єкт має свободу волі, рефлексивне мінливе «Я» є джерелом соціальних змін [15]. Але, на жаль, основним недоліком теорії Міда є відсутність у ній історичного аспекта.

Американські психологи **Карен Хорні, Еріх Фромм, Луїс Генрі Салліван** розширили розуміння природи конфлікту, спробували внести у конфліктологічну проблематику соціальний контекст. Зокрема, Хорні основною причиною конфліктів між індивідом та його оточенням вважала недолік доброзичливості з боку близьких людей, в першу чергу батьків. На думку Фромма, конфлікти виникають через **неможливість реалізувати в суспільстві особистісні прагнення і потреби**. У 1920–1930-тих роках починають розвиватися соціально-психологічні аспекти конфліктологічної проблематики [8; 17]. Зокрема, англо-американський психолог Вільям **Мак-Дугалл** був переконаний, що конфлікти в суспільстві неминучі, оскільки людям притаманні соціальні інстинкти типу **страху, стабільності, самоствердження** і т.п., які передаються спадково, саме тому люди постійно сперечаються, конфліктують, вступають у протиборство. Підтримуючи тезу Дарвіна про те, що інстинкт боротьби за виживання забезпечує існування та розвиток виду, Мак-Дугалл поширив це твердження й на людське суспільство. Створена ним **теорія соціальних інстинктів** мала багатьох прихильників, які сформували соціотропний напрямок у вивченні конфліктів [8; 17] (Сципійон Сігеле та ін.).

Американський психолог **Курт Левін** вивчав проблеми групової динаміки і розробив концепцію динамічної системи поведінки, яка перебуває у напруженому стані, коли **порушується рівновага** між індивідом та середовищем. Ця напруга досить часто проявляється у вигляді конфліктної поведінки. Науковець підкреслив, що джерелом конфліктів також може бути несприятливий стиль управління лідера групи. Левін був переконаний у тому, що **оптимальними шляхами вирішення конфліктів** є реорганізація мотиваційних полів особистості й структури взаємодії індивідів [13].

Російський та американський соціолог і культуролог **Питирим Сорокін** є одним з основоположників теорій соціальної стратифікації та соціальної мобільності. У вересні 1922 р., у віці 33-х років, вчений був висланий з Росії за кордон, а вже у 1930 р. Гарвардський університет запросив Сорокіна стати деканом щойно створеного соціологічного факультету. У 1965 р. видатний вчений стає Президентом Американської соціологічної асоціації. Сорокін зробив важливий внесок у розвиток сучасної конфліктології.

Досліджуючи соціальну роль покарань і нагород, яку вони виконують у системі соціальної взаємодії, Сорокін зазначав, що варто тільки вступити у процес спілкування двом або більшої кількості осіб (кожна з яких по-своєму розуміє специфіку **належної, рекомендованої та забороненої** поведінки), то конфлікт між ними буде неминучим. Правила поведінки суб'єктів соці-

альної взаємодії Сорокін поділяв на **дозволені, заборонені й рекомендовані**. Більш сильна частина суспільства, на думку вченого, нав'язує іншим свої **шаблони поведінки**, за допомогою різних стимулів – **позитивних** (нагороди) і **негативних** (покарання). Нагороди й покарання, на думку вченого, є регуляторами внутрішньогрупової боротьби та конфліктів. На основі аналізу історичного досвіду різних народів, вчений довів, що разом із ускладненням суспільного розвитку, із зростанням соціальної диференціації та розширенням соціальної взаємодії збільшується **швидкість зміни шаблонів поведінки**. Вони стають більш гнучкими, легше піддаються змінам і через це вже не вимагають застосування жорстких стимулів (у вигляді жорсткого покарання й великої нагороди), які були характерними для ранніх історичних епох. Таким чином, по мірі культурного розвитку суспільства значення покарання й нагороди як регуляторів поведінки та чинників зменшення соціальних конфліктів знижується. Визнаючи конфліктний характер історичного розвитку людського суспільства, Сорокін не вважає конфлікти нормою життя, він засуджує їх і наголошує, що саме **консенсус** є правилом соціального життя і нормальним станом соціальної групи. Вчений виокремлює **сигнальну функцію** соціального конфлікту в соціальній групі і стверджує, що конфлікт є показником «хворобливого» процесу всередині неї. Отже, наявність конфліктів є симптомом і діагностичною ознакою неоднакового розуміння членами групи норм поведінки [21].

За Сорокіним, саме у боротьбі й зіткненні протидіючих сторін полягає зміст соціальних конфліктів, саме «конфліктний хід соціального розвитку» [22] зумовив появу соціальної системи і соціальну роль нагород і покарань. Адже безконфліктне й мирне взаємне ставлення членів групи один до одного за наявності конфліктного стану їхніх норм належної поведінки можливе, у першу чергу, завдяки спільній дії мотиваційного та особистісно-формуючого впливу покарань і нагород. Сорокін виявив деякі **закономірності конфліктної взаємодії** сторін, які були обумовлені шаблонами поведінки взаємодіючих суб'єктів: 1) чим твердішими, стійкішими є шаблони поведінки кожної з конфліктуючих сторін, тим запеклішою й лютішою буде війна між ними, яка закінчується переважно знищенням однієї з ворогуючих сторін; 2) перемагаюча сторона у насильницький спосіб примушує переможених вчинити так, як вимагають шаблони саме її поведінки. Вчений виокремлює три види конфліктів «шаблонів поведінки»: а) конфлікти між індивідами; б) міжгрупові конфлікти; в) конфлікт між особистістю та групою. Він вважав, що якщо «сторони зіткнулися», то результат зіткнення може бути таким: 1) подальше роз'єднання протидіючих центрів; 2) знищення одного (або обох центрів); 3) насильницькі дії переможця щодо переможеного центру. Вчений обґрунтував тезу про **неминучість і всюдисущість** соціальних конфліктів, стверджуючи, що жоден з існуючих «рецептів» щодо уникнення військових конфліктів і громадянських воєн або інших форм кривавих міжусобиць, не може не тільки ліквідувати, але навіть помітно змен-

шити ці конфлікти. Такими популярними «рецептами» є передусім намагання ліквідувати війни й конфлікти суто політичними засобами, зокрема, використовуючи демократичні політичні перетворення (сучасні дослідники вважають, що важливим чинником демократичних і політичних перетворень, а також консолідації суспільства є національна ідея [2]). Сорокін зазначав, що навіть якщо завтра весь світ стане демократичним, все одно війни та криваві сутички не зникнуть, оскільки демократії виявляються не менш войовничими і незлагодними із своїми сусідами, ніж автократичні режими [19]. Вчений одним з перших розглянув вплив голоду на поведінку людей та їхнє суспільне життя. Ця праця є надзвичайно актуальною для постколоніальної України [20].

Отже, погляди Сорокіна на різнопланові конфлікти у суспільстві та між державами (маємо на увазі ті його праці, що стосуються розуміння причин конфліктів, їхньої динаміки, внутрішніх закономірностей конфліктної взаємодії) суттєво вплинули на розвиток як соціології, так і конфліктології. Важливою ідеєю відомого соціолога була також *ідея інтегралізму*, відповідно до якої соціологічне знання має розвиватися у бік створення узагальнюючої теорії структури й динаміки різних соціокультурних систем, а суперечливе різноманіття реально існуючих соціокультурних систем у перспективі буде трансформуватися у певний інтегральний соціокультурний лад. Соціологічна метатеорія повинна, на думку вченого, інтегрувати все соціогуманітарне знання свого часу в цілісну систему. Сорокін поставив завдання та окреслив перспективи *об'єднання в рамках такої системи не тільки соціогуманітарного, але й природничо-наукового знання* [21].

Американський психолог, психіатр і соціолог **Джекоб (Якоб) Леві Морено** є засновником соціометрії, психодрами та групової психотерапії. За теорією соціометрії, яку він створив, *міжособистісні конфлікти визначаються станом емоційних відносин між людьми*, їхніми симпатіями та антипатіями, які виникають у процесі формування позитивного, нейтрального чи негативного ставлення однієї особи до іншої. Морено був переконаний, що всі конфлікти (від міжособистісних до міжнародних), можуть бути вирішені шляхом такої перестановки людей, яка буде відповідати їхнім емоційним вподобанням, щоб «соціометрична революція» уможливила гармонізацію суспільних відносин [16; 18].

Японський та американський соціолог, представник Чиказької школи **Тамотсу Шибутані** продовжив розвивати традиції символічного інтеракціонізму, його дослідження отримали широкий резонанс у контексті критики творця засновника символічного інтеракціонізму Міда. На думку Шибутані, *причини конфліктів криються у самому процесі соціальної взаємодії*. При виникненні збурень у відносинах «індивід-середовище» суб'єкт починає відчувати внутрішню дисгармонію і дискомфорт. Прагнучи усунути їх, індивід здійснює активні дії, щоб пристосуватися до середовища. В рамках таких процесів і виникають конфлікти [24].

Початок *етологічного підходу* в конфліктології було покладено у 1930-х роках дослідженнями австрійського зоолога й зоопсихолога, одного з основоположників етології, лауреата Нобелівської премії з фізіології або медицини (1973) **Конрада Лоренца**. Вперше у світовій науці ним була висловлена гіпотеза про те, що *головною причиною соціальних конфліктів є агресивність* індивіда і натовпу. На думку Лоренца, механізми виникнення агресивності у тварин і людей однотипні, а агресія є постійним станом живого організму [14]. Етологічні ідеї Лоренца розробляв також нідерландський етолог **Ніколас Тінберген**.

Отже, в історії розвитку конфліктологічної думки у рамках зарубіжної філософії, психології та соціології простежуються певні закономірності й концептуальне різноманіття. У другій половині XIX ст. дослідження конфліктів відбувалось у руслі соціал-дарвінізму та марксистської теорії. На рубежі XIX–XX ст. конфліктна проблематика опрацьовувалась у рамках соціально-політичних і правових концепцій суспільного розвитку людства. У цей час простежується значний інтерес дослідників до діалектичної концепції Гегеля, який розумів конфлікт як основу загального розвитку. У рамках тогочасної соціогуманітаристики поступово формувалася конфліктологічний напрям, котрий базувався, насамперед, на ідеях Карла Маркса, який підкреслював, що соціальний конфлікт є найвищою формою прояву соціальних суперечностей, енергія яких може стати основним чинником суспільного прогресу.

На початку XX ст. починається поступова систематизація конфліктологічних знань. У першій половині XX ст. найактивніше розроблялись *функціональна теорія конфлікту* **Георга Зіммеля** і *структурний функціоналізм* **Талкотта Парсонса**. Зокрема, німецький соціолог Зіммель описав конфлікт як універсальне явище, яке виступає невід'ємною складовою соціальних відносин. Американський соціолог Парсонс, представник системно-функціональної школи, розглядав конфлікт як причину дестабілізації та дезорганізації суспільно-політичного життя. Він розумів конфлікт як аномалію суспільного життя, у зв'язку з чим головне завдання вбачав у підтримці безконфліктних відносин у суспільстві, що зможе забезпечити соціальну рівновагу, взаєморозуміння й співпрацю. При цьому інтегративну функцію мають виконувати правові інституції, релігія та звичаї, і саме тому з часом, на думку Парсонса, суспільство стане менш конфліктним.

На становлення конфліктології як науки суттєво вплинули зарубіжні психологічні дослідження конфліктів першої половини XX ст. у рамках кількох напрямків: 1) психоаналітичного (З. Фройд, А. Адлер, К. Хорні, Е. Фромм); 2) соціотропного (В. Мак-Дугалл, С. Сігеле та ін.); 3) етологічного (К. Лоренц, Н. Тінберген); 4) теорії групової динаміки (К. Левін, Д. Креч, Л. Ліндсей); 5) фрустраційно-агресивного (Д. Доллард, Л. Берковіц, Н. Міллер); 6) інтеракціоністського (Дж.Г. Мід, Т. Шибутані, Д. Шпігель); 7) поведінкового (А. Басс, А. Бандура, Р. Сірс); 8) соціометричного (Д. Морено, Е. Дженігс, Г. Гурвич).

У другій половині ХХ ст. поступово втрачають популярність так звані деструктивні концепції конфлікту як соціальної аномалії (Т. Парсонса, Е. Мейо). Основні конфліктологічні дослідження відбувалися у рамках теорії позитивно-функціонального конфлікту **Льюїса Козера**, теорії конфліктної моделі суспільства **Ральфа Дарендорфа** та загальної теорії конфлікту **Кеннета Боулдінга**. Зокрема, німецький та американський соціолог Козер обґрунтував позитивну роль конфліктів у забезпеченні сталості соціальних систем. Теорія позитивно-функціонального конфлікту розглядає конфлікт як боротьбу за цінності, соціальний статус, владу, матеріальні та духовні блага. Це боротьба, в якій метою сторін є нейтралізація та знищення супротивника. Проте ця боротьба виконує і позитивні функції: 1) надає можливість для виходу негативних емоцій; 2) під час конфлікту люди краще пізнають один одного, а взаємне пізнання може трансформувати ворожі відносини у відносини співпраці. Соціальний конфлікт, на думку Козера, стимулює соціальні зміни, появу нових суспільних порядків, норм та відносин [12; 29]. Англо-німецький соціолог Дарендорф зазначає, що класовий конфлікт визначається, передусім, характером існуючої влади. Вчений вважає марними спроби ліквідації глибинних причин соціальних антагонізмів, але припускає можливість впливати на зміну специфіки перебігу конфлікту, що відкриває перед сучасним суспільством перспективу не революційних переворотів, а поступових еволюційних змін [11]. Загальна теорія конфлікту, запропонована американським соціологом Боулдіном, яка репрезентована у його праці «Конфлікт і захист» («Conflict and Defence: A General Theory», 1962), описує дві моделі конфлікту – статичну й динамічну, що дає можливість зробити висновок: динаміка конфлікту є процесом, який відбувається внаслідок реакції протидіючих сторін на зовнішні стимули [9].

Спроба формування **загальної теорії конфлікту** у 1950–1970-тих роках базувалась на вивченні динамічно-структурних та функціональних характеристик конфліктів. Особливо важливими у цьому контексті були ідеї: 1) К. Боулдінга та концепція інтегративної допомоги; 2) Дж. Бертоні та теорія вродженої конфліктності та обов'язковості превентивних заходів; 3) Й. Галтунга та його роль у створенні теорії миротворчості; 4) Г. Кельмана, засновника теорії про акторів конфлікту; 5) Г. Шміда, Т. Шеллінга, Р. Коллінза, К. Дойча та ін. [25; 26; 27; 28; 30; 31; 32].

На рубежі 1960–1970-х років починає формуватися самостійний напрям з вивчення переговорного процесу як частини конфліктної взаємодії. Найвідомішою є **концепція Гарвардської школи конфліктології**, що базується на інтерпретації конфлікту як конструктивної сили та концепції «принципових переговорів» Р. Фішера і У. Юрі. Концепція Гарвардської школи «Принципові переговори» обумовлюється півстолітньою успішною традицією застосування даного методу для управління конфліктом, надання йому конструктивного характеру і досягнення оптимальних результатів у діалозі

сторін. Дана концепція виходить з того, що сторони функціонують як вирішуючі загальну проблему ділові партнери, націлені на ефективне, розумне рішення при збереженні відносин, що орієнтуються, незалежно від ступеня взаємної довіри, на пошук спільних інтересів і взаємовигідних варіантів. Ця концепція зачіпає такі параметри комунікації: учасники, основа взаємодії (інтереси), рішення, критерії (аргументування) [30]. У наш час теорія і практика переговорного процесу розглядаються як один з перспективних напрямків конфліктології. Загалом ці дослідження зосереджені на вирішенні двох проблем: виявленні сукупності умов, що сприяють прийняттю конфліктуючими сторонами рішення приступити до переговорів, і вивченні процесу переговорів, коли конфліктуючі сторони вже прийняли рішення йти на пошук взаємних угод. Найрозробленішою є технологія переговорного процесу.

На межі ХХ–ХХІ ст. конфліктологічні дослідження спрямовані, передусім, на питання вивчення змін, яких може зазнавати конфлікт у процесі свого розвитку та за умов впливу на нього. Особливої актуальності у цей час набуло вивчення особливостей впливу на різнопланові конфлікти і засад контролю за ними, що чітко проявляється у таких концепціях: теорія управління конфліктом, теорія врегулювання конфлікту, теорія розв'язання конфлікту й теорія трансформації конфлікту. Нині конфліктологічні дослідження у країнах Заходу здійснюються за такими напрямками: 1) **теоретико-ігровий** (який започаткував М. Дойч); 2) **теорія організаційних систем** (яку започаткували Р. Блейк, Дж. Мутон); 3) **теорія і практика переговорного процесу** (яку започаткували Д. Прюїтт, Д. Рубін, Р. Фішер, У. Юрі).

Висновки і пропозиції. Отже, аналіз конфліктологічних ідей в історії розвитку філософської думки дозволив критично осмислити цілу низку роздумів, ідей та позицій зарубіжних вчених. Конфлікт ними розглядається і як руйнівна сила, і як спосіб вирішення накопичених суперечностей у процесах взаємодії різних суб'єктів (як індивідуальних, так і колективних).

Інтегративний підхід, який заснований на взаємодії історії філософії, історії ідей та українознавства, уможливив: 1) дослідження як окремих конфліктологічних ідей в історії філософської думки, так і їхню взаємодію та взаємовплив; 2) виокремлення нових смислів із вже відомих концепцій; 3) відстеження як спадкоємності конфліктологічних ідей, так і специфіки збереження найкращих досягнень попередніх історичних етапів на наступних етапах розвитку філософської думки; 4) аналіз наступності між різними конфліктологічними вченнями; 5) реактуалізацію тих конфліктологічних ідей, які не втратили своєї значущості до сьогодення і є важливими для припинення російсько-українського збройного конфлікту на теренах України, деконфліктизації українського суспільства та реінтеграції населення окупованих територій. Отже, конфліктологічні дослідження із залученням українознавства (з його трансдисциплінарним потенціалом) набувають все більшої ваги.

Список літератури:

1. Авер'янова Н. Особливості збройного конфлікту в Україні. *Українознавчий альманах*. 2019. Випуск 25. С. 8–13.
2. Авер'янова Н. Українська національна ідея в творчості Вячеслава Липинського та її роль у сучасному державотворенні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Українознавство»*. 2008. Випуск 12. С. 40–43.
3. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Розвиток конфліктологічних ідей в історії філософської думки (від Іммануїла Канта до Макса Вебера). *Молодий вчений*. 2021. № 7(95). С. 93–99.
4. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Росія – Україна: міждержавний збройний конфлікт неокolonіального типу. *Молодий вчений*. 2019. № 6(70). С. 264–267.
5. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Становлення і розвиток конфліктологічних ідей в історії філософської думки. *Молодий вчений*. 2021. № 6(94). С. 128–136.
6. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Стратегія «розумної сили» як основа для припинення збройного конфлікту в Україні та реінтеграції окупованих територій. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Випуск 147 (№ 8). Ч. 2. С. 7–13.
7. Адлер А. *Наука жити*. Київ : Port-Royal, 1997. 288 с.
8. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. *Проблема конфликта: аналитический обзор, междисциплинарный библиографический указатель*. Москва : ГАВС, 1992. 230 с.
9. Боулдинг Кеннет Э. Экономическая наука и социальные системы. *Панорама экономической мысли конца XX столетия. В 2-х томах*. СПб. : Экономическая школа, 2002. Т. 2. С. 907–927.
10. Воропаєва Т.С. Конфліктизаційні та деконфліктизаційні процеси в Україні: соціально-філософські аспекти. *Научный взгляд в будущее*. 2018. Вып. 10. Т. 2. С. 49–56.
11. Дарендорф Р. *Современный социальный конфликт. Очерк политической свободы*. Москва : «Российская политическая энциклопедия», 2002. 288 с.
12. Козер Л.А. *Функции социального конфликта*. Москва : Дом интеллектуальной книги: Идея-пресс, 2000. 295 с.
13. Левин К. *Разрешение социальных конфликтов*. СПб. : Издательство «Речь», 2000. 408 с.
14. Лоренц К. *Агрессия*. Москва : Прогресс, 1994. 272 с.
15. Мид Дж. Г. *Избранное : Сб. переводов*. Москва, 2009. 290 с.
16. Морено Я.Л. *Социометрия: Экспериментальный метод и наука об обществе*. Москва : «Академический проект», 2001.
17. Психология конфликта / Сост. и общ. редакция Н. Гришиной. СПб. : Питер, 2001. 448 с.
18. Сакс Дж.М. Голос Я.Л. Морено: Интервью с создателем психодрамы. *Психодрама и современная психотерапия*. 2003. № 1. С. 5–21.
19. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. Москва : Политиздат, 1992. 542, [1] с.
20. Сорокин П.А. *Голод как фактор. Влияние голода на поведение людей, социальную организацию и общественную жизнь*. Москва : Academia & LVS, 2003. XII, 678, [5] с.
21. Сорокин П.А. *Система социологии*. Москва : Астрель, 2008. 1003 с.
22. Сорокин П.А. *Социология революции*. Москва : РОССПЭН, 2004. 659 с.
23. Фрейд З. *Введение в психоанализ : лекции*. Москва : АСТ, 2008. 608 с.
24. Шибутани Т. *Социальная психология*. Москва : Прогресс, 1968. 535 с.
25. Boulding K. *Conflict and Defence*. New York, 1968. XIV. 330 p.
26. Burton J. Sandole D. General Theory: The Basis of Conflict Resolution. *Negotiations Journal*. 1986. Pp. 333–344.
27. Burton J. Dukes F. *Conflict: Practices in Management. Settlement and Resolution*. New York : St. Martins Press. 1990. XXIV. Pp. 145–146.
28. Collins Randall. *Conflict Sociology: A Sociological Classic Updated*. Abridged and updated by Stephen K. Sanderson. Boulder CO : Paradigm Publishers, 2009.
29. *Conflict and Consensus: A Festschrift in Honor of Lewis A. Coser*. Walter W. Powell and Richard Robbins (Editor). 1st edition. April 1, 1984. 436 p.
30. Fisher R., Ury W., Patton B. *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving*. New York : Penguin Books, 2011. 440 p.
31. Galtung J. Violence, peace and peace research. *Journal of Peace Research*. 1969. Vol. 6. No 3. Pp. 174–182.
32. Krisberg L. *Sociology of Social Conflict*. New. York, 1973. XIV. Pp. 273–276.

References:

1. Averianova N. (2019) Osoblyvosti zbrojnogo konfliktu v Ukraini [Features of the armed conflict in Ukraine]. *Ukrayinoznachy almanax*, issue 25, pp. 8–13.
2. Averianova N. (2008) Ukrayinska nacionalna ideya v tvorchosti Vyacheslava Lypynskogo ta yiyi rol u suchasnomu derzhavotvorenni [Ukrainian national idea in the works of Vyacheslav Lypynsky and its role in modern statehood]. *Visnyk Kyivskogo nacionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya «Ukrayinoznavstvo»*, issue 12, pp. 40–43.
3. Averianova N.M., Voropayeva T.S. (2021) Rozvytok konfliktologichnyx idej v istoriyi filosofskoyi dumky (vid Immanuyila Kanta do Maksa Vebera) [Development of conflictological ideas in the history of philosophical thought (From Immanuel Kant to Max Weber)]. *Molodyj vchenyj*, no. 7(95), pp. 93–99.
4. Averianova N.M., Voropayeva T.S. (2019) Rosiya – Ukrayina: mizhderzhavnyj zbrojnyj konflikt neokolonialnogo typu [Russia – Ukraine: interstate armed conflict of the neocolonial type]. *Molodyj vchenyj*, no. 6(70), pp. 264–267.
5. Averianova N.M., Voropayeva T.S. (2021) Stanovlennya i rozvytok konfliktologichnyx idej v istoriyi filosofskoyi dumky [Formation and development of conflictological ideas in the history of philosophical thought]. *Molodyj vchenyj*, no. 6(94), pp. 128–136.
6. Averianova N.M., Voropayeva T.S. (2019) Strategiya «rozumnoyi syly» yak osnova dlya prypynennya zbrojnogo konfliktu v Ukraini ta reintegraciyi okupovanyx terytorij [Strategy of «Smart power» as the basis for overcoming the armed conflict in Ukraine and the reintegration of occupied territories]. *Gileya: naukovyj visnyk*, issue 147 (no. 8), part 2, pp. 7–13.
7. Adler Alfred (1997) Nauka zhit [The science of living]. Kyiv: Port-Royal, 288 p.
8. Antsupov A.Ya., Shipilov A.I. (1992) *Problema konfliktu: analiticheskij obzor, mezhdisciplinarnyj bibliograficheskij ukazatel* [Conflict problem: analytical review, interdisciplinary bibliographic index]. Moscow: GAVS, 230 p.

9. Boulding Kenneth Ewart (2002) *Ekonomicheskaya nauka i socialnye sistemy. Panorama ekonomicheskoy mysli konca XX stoletiya. V 2-x tomakh* [Economic science and social systems. A panorama of economic thought at the end of the 20th century. In 2 volumes]. St. Petersburg: School of Economics, vol. 2, pp. 907–927.
10. Voropayeva T.S. (2018) Konfliktyzatsiyni ta dekonfliktyzatsiyni protsesy v Ukrayini: sotsialno-filosofski aspekty [Conflictization and deconflictization processes in Ukraine: social and philosophical aspects]. *Nauchnyy vzglyad v budushchee*, issue 10, vol. 2, pp. 49–56.
11. Dahrendorf Ralf (2002) *Sovremennyy socialnyy konflikt. Ocherk politicheskoy svobody* [Contemporary social conflict. An outline of political freedom]. Moscow: «Russian political encyclopedia», 288 p.
12. Coser L. (2000) *Funkcii socialnogo konflikta* [Functions of social conflict]. Moscow: Dom intellektualnoy knigi: Ideya-press, 295 p.
13. Levin K. (2000) *Razreshenie socialnykh konfliktov* [Resolution of social conflicts]. St. Petersburg: Izdatelstvo «Rech», 408 p.
14. Lorenz K. (1994) *Agressiya* [Aggression]. Moscow: Progress, 272 p.
15. Mead J.G. (2009) *Izbrannoe. Sb. perevodov* [Selected: Collection of translations]. Moscow, 290 p.
16. Moreno J.L. (2001) *Sociometriya: Eksperimentalnyy metod i nauka ob obshchestve* [Sociometry: An Experimental Method and the Science of Society]. Moscow: «Academic project».
17. Psixologiya konflikta [Psychology of conflict] (2001). St. Petersburg: Piter, 448 p.
18. Sachs J.M. (2003) Golos Ya.L. Moreno: Intervyu s sozdatelem psixodramy [Voice of Ya.L. Moreno: Interview with the creator of psychodrama]. *Psixodrama i sovremennaya psixoterapiya*, no. 1, pp. 5–21.
19. Sorokin P. (1992) *Chelovek. Civilizatsiya. Obshchestvo* [Man. Civilization. Society]. Moscow: Politizdat, 542, [1] p.
20. Sorokin P.A. (2003) *Golod kak faktor. Vliyaniye goloda na povedeniye lyudey, socialnuyu organizatsiyu i obshchestvennuyu zhizn* [Hunger as a factor. The impact of hunger on human behavior, social organization and social life]. Moscow: Academia & LVS, XII. 678, [5] p.
21. Sorokin P.A. (2008) *Sistema sociologii* [The system of sociology]. Moscow: Astrel, 1003 p.
22. Sorokin P.A. (2004) *Sociologiya revolyucii* [Sociology of the Revolution]. Moscow: ROSSPEN, 659 p.
23. Freud Sigmund (2008) *Vvedeniye v psixanaliz: lekcii* [Introduction to psychoanalysis: lectures]. Moscow: AST, 608 p.
24. Shibutani T. (1968) *Socialnaya psixologiya* [Social psychology]. Moscow: Progress, 535 p.
25. Boulding K. (1968) *Conflict and Defence*. New York, XIV, 330 p.
26. Burton J., Sandole D. (1986) General Theory: The Basis of Conflict Resolution. *Negotiations Journal*, pp. 333–344.
27. Burton J., Dukes F. (1990) *Conflict: Practices in Management. Settlement and Resolution*. New York: St. Martins Press, XXIV, pp. 145–146.
28. Collins Randall (2009) *Conflict Sociology: A Sociological Classic Updated*. Abridged and updated by Stephen K. Sanderson. Boulder CO: Paradigm Publishers.
29. Conflict and Consensus: A Festschrift in Honor of Lewis A. Coser (1984) / Walter W. Powell and Richard Robbins (Editor). 1st edition. 436 p.
30. Fisher R., Ury W., Patton B. (2011) *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving*. New York: Penguin Books, 440 p.
31. Galtung J. (1969) Violence, peace and peace research. *Journal of Peace Research*, vol. 6, no. 3, pp. 174–182.
32. Krisberg L. (1973) *Sociology of Social Conflict*. New York, XIV, pp. 273–276.